

УДК 331.5

Шекета Є. Ю.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ДОВГОТРИВАЛОГО БЕЗРОБІТТЯ

У статті досліджено основні підходи механізму попередження довготривалого безробіття. Запропоновано шляхи та засоби його удосконалення за допомогою організаційно-економічних та інституційних важелів впливу. Проаналізовано основні міжнародні нормативно-правові документи у сфері праці з метою приведення вітчизняного законодавства у відповідні рамки.

Ключові слова: безробіття, довготривале безробіття; механізм попередження безробіття; зайнятість населення.

Постановка проблеми. Сучасний реальний світ диктує свої правила гри, закони та умови життя. НТП, інформатизація та технологізація усіх без винятку сфер діяльності вимагають докорінних змін до осмислення перспектив та передумов суспільного розвитку. Україна зіштовхнулася з масштабною системною фінансово-економічною, політичною, демографічною та екологічною кризою, що неминуче зумовило кризу у сфері зайнятості. Ключове завдання нашої реальності в тому, як матеріально забезпечити та соціально захистити життя громадян у суспільстві, де більшість не працює. Така проблема дуже складна, і шляхи її вирішення нам потрібно знайти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям при дослідженні проблем безробіття можуть слугувати надбання класиків світової економічної науки: А. Сміта, Д. Рікардо, К. Маркса, А. Маршала, Дж. Кейнса та наукові праці сучасних вчених-економістів, таких як С. Бандур, О. Грішнова, Т. Заяць, А. Колот, Е. Лібанова, Ю. Маршавін, О. Могильний, М. Романюк, О. Цимбал та багатьох інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Праці сучасних вітчизняних науковців більшою мірою зосереджені на дослідженні сутності, оцінку та причини виникнення безробіття, в той час як питанням вдосконалення механізму попередження та боротьби з цим негативним соціально-економічним явищем приділяється недостатньо уваги.

Мета статті. Головною метою даного наукового дослідження є вдосконалення механізму попередження довготривалого безробіття за допомогою організаційно-економічних та інституційних важелів впливу.

Виклад основного матеріалу. Вкрай необхідним та найпоширенішим способом попередження довготривалого безробіття та й взагалі регулювання всього ринку праці є законодавча та нормотворча діяльність у сфері праці та захисту від безробіття. Право на працю є одним із найбільш важливих соціально-економічних прав і визначає можливість людини займатися певним видом діяльності для забезпечення свого матеріального добробуту та духовного розвитку в рамках її свободи, гідності та безпеки. Забезпечення цього права набуває особливої гостроти в період сучасної економічної кризи, яка призвела до деструктивних змін на ринку праці та, як наслідок, зростання безробіття.

Головний закон нашої держави – Конституція України – визначає, що кожен громадянин має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працюю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується, в той час як держава створює умови для повного здійснення громадяна-

ми права на працю. Конституційне зобов'язання держави та викладені нею гарантії щодо реалізації цього права громадян безпосередньо не надають роботу, а тільки сприяють їй.

Основні напрями попередження довготривалого безробіття в Україні повинні бути зорієнтовані на:

- підтримку та розвиток бізнесу за рахунок всіх джерел залучення інвестицій;
- стимулювання створення робочих місць у реальній, а не прихованій економіці, шляхом ведення виваженої податкової політики та послаблення податкового навантаження;
- проведення виваженої міграційної політики та захист вітчизняного ринку праці від нелегального в'їзду іммігрантів;
- перегляд трудового законодавства та його адаптація відповідно до міжнародних норм та нормативів;
- розвиток системи безперервної професійної освіти упродовж всього трудового життя працівників, підвищення освітнього рівня чи кваліфікації тих працівників, які підлягають звільненню, сприяння їм у здобутті суміжних або нових професій;
- спрямованість державних та приватних інвестицій на підтримку та розвиток системи робочих місць на промислових підприємствах, в енергетиці, сільському господарстві тощо;
- швидку та безболісну адаптацію звільнених працівників з підприємств-банкрутів, або тих, які реорганізують свій виробничий процес;
- розвиток гнучких та нестандартних форм зайнятості, легалізацію тіньової зайнятості та боротьбу з прихованим безробіттям;
- сприяння професійній освіті безробітних громадян, підвищенню їх кваліфікації та перекваліфікації з метою зростання рівня їх конкурентоспроможності на ринку праці;
- взаємоузгодженість системи вищої та професійно-технічної освіти з потребами ринку праці;
- обов'язкове забезпечення випускників вищих навчальних та професійно-технічних закладів першим робочим місцем;
- розробка і впровадження механізму забезпечення зайнятості вразливих груп населення (молоді, інвалідів, осіб передпенсійного віку, осіб після відбуття покарання чи тривалого лікування тощо) та реалізації їх права на гідні умови та оплату праці;
- забезпечення належних умов функціонування всіх суб'єктів соціального партнерства та розробка механізму їх взаємодії та вирішення конфліктів;
- сприяння активній політиці зайнятості у сільській місцевості шляхом надання «податкових канікул» та пільгових кредитів роботодавцям;
- активна фінансова підтримка наукових та науково-дослідних робіт у сфері створення та про-

ектування нанотехнологій у таких провідних галузях економіки як енергетика, сільське господарство, медицина, електроніка та інформатизація тощо;

- забезпечення, розробку та впровадження вітчизняними підприємствами проектів екологічності та безвідходних виробництв, створення у цій сфері робочих місць;
- забезпечення безробітних тимчасовою зайнятістю та заробітком, шляхом організації оплачуваних громадських робіт тощо.

Відповідно до чинного законодавства України, на державу покладено обов'язки у сфері забезпечення та реалізації права громадян на повну, продуктивну та вільно обрану зайнятість. Вона спрямовує свої заходи на забезпечення потреб ринку праці шляхом стимулювання інвестицій у розвиток трудового потенціалу, сприяє отриманню професійної освіти та підготовці кваліфікованих кадрів, а також перенавчанню та перекваліфікації у разі безробіття. Реалізація вищеперелічених положень здійснюється органами державної влади в межах активних та пасивних заходів регулювання ринку праці.

Активна політика на ринку праці включає комплекс правових, організаційних та економічних заходів держави з метою попередження та зниження безробіття. В рамках такої політики проводяться заходи щодо профілактики звільнення, пошук і підбір робочих місць, навчання, перенавчання та підвищення кваліфікації, створення нових робочих місць тощо. Пасивна політика зайнятості на ринку праці проводиться Державною службою зайнятості, яка надає консультаційні послуги безробітним громадянам та здійснює виплату допомоги у зв'язку з безробіттям.

Державна політика у сфері зайнятості та запобігання безробіттю повинна здійснюватися за допомогою таких важелів, як: бюджетний, кредитний, податковий, організаційний, нормативно-правовий, освітній.

Особливе значення має державна підтримка провідних галузей економіки, шляхом фінансування створення робочих місць за рахунок бю-

джетних коштів. Мова йде не просто про збільшення обсягу фінансування, а про ефективне раціональне використання бюджетних коштів для досягнення продуктивної зайнятості. Важливо, щоб такі заходи мали не суто символічний характер, а були підкріплені виваженими, науково-обґрунтованими думками фахівців провідних галузей, тобто так званими «бюджетними програмами розвитку».

Субвенції, дотації та кредитні преференції є ефективним фінансовим інструментом держави у боротьбі з безробіттям. Так, наприклад, у зарубіжних країнах є поширеною практика фінансового лізингу, тобто оренди основних виробничих засобів з подальшим правом викупу, за рахунок довгострокового кредитного фінансування, гарантом якого виступає держава. Така практика є найбільш прийнятною для сільського господарства, оскільки дозволяє позбавити вітчизняний аграрний бізнес від утриманських настроїв, та створити нові додаткові робочі місця, оскільки у цій сфері в Україні величезний потенціал.

Активним інструментом у боротьбі з безробіттям є ефективна податкова політика. Відомо, що зниження податкового тиску збільшує доходи населення та, як наслідок, спричиняє безпосередній вплив на зростання заощаджень або на споживання. Таким чином, у першому випадку це призводить до зростання пропозиції грошей, зменшення обмінного курсу та відсоткової ставки на кредитні ресурси, що сприятливо впливає на інвестиційний клімат та процеси у сфері зайнятості. З іншого боку, все ще простіше, так як збільшення внутрішнього споживання збільшує сукупний попит на товари і послуги, це потребує розширення сфери прикладання праці та створення нових робочих місць (див рис. 1). Послаблення податкового тиску дозволяє вивести економіку з тіні, оскільки значна частина громадян офіційно отримує тільки мінімальну заробітну плату, з якої справляються всі відрахування до державного бюджету, а решту виплат – так звана зарплата в «конверті» – неофіційно.

Питання реформування податкової системи та послаблення податкового тиску є складним і нео-

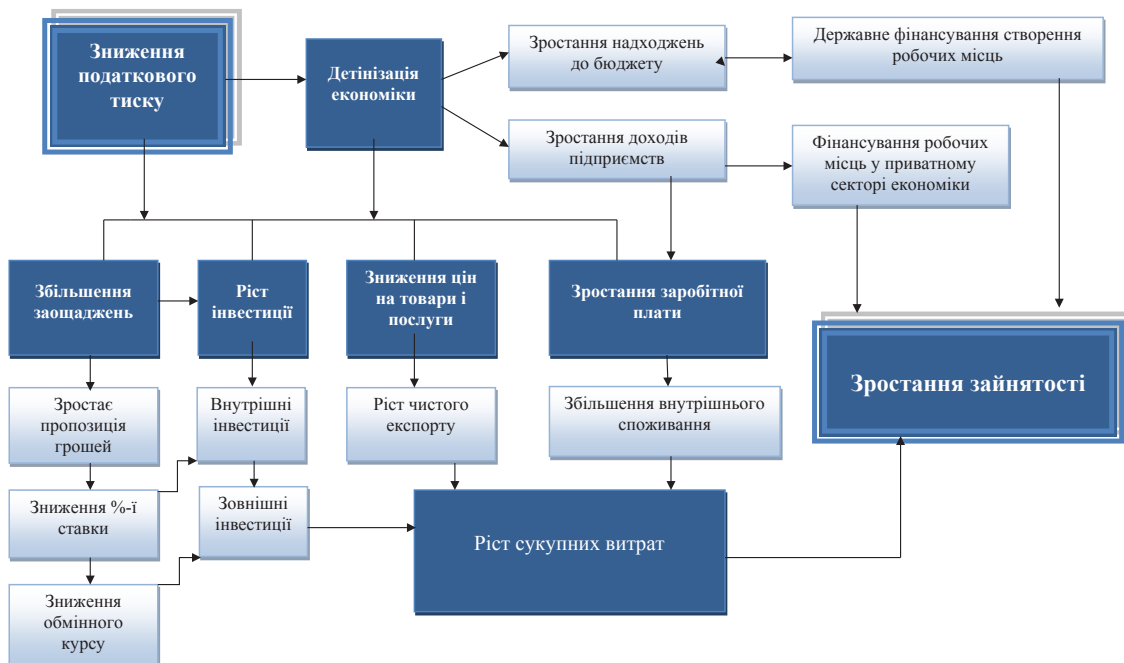

Рис. 1. Механізм впливу зниження податкового навантаження на зайнятість населення*

* власна розробка автора

днозначним. З одного боку, треба встановити розмір податкових відрахувань на такому рівні, щоб це виступало стимулюючим фактором для приватного бізнесу легалізувати свою діяльність, а з іншого – забезпечити бюджетні надходження таких розмірів, щоб не створювати дефіцит державного бюджету.

Організаційні важелі державної політики у сфері зайнятості передбачають створення спеціалізованих організаційних структур, до прикладу, координаційних центрів надання безкоштовної кваліфікованої правової допомоги працівникам та роботодавцям при вирішенні соціально-трудоових спорів та конфліктів; дезорієнтованим на ринку праці громадянам при пошуку підходящої роботи; неконкурентоздатним безробітним (молоді, яка щойно закінчила освіту, інвалідів, осіб після тривалого лікування чи ув'язнення тощо).

Нормативно-правовий механізм реалізації політики зайнятості передбачає прийняття законодавчих та нормативних актів, за допомогою яких держава здійснює владний вплив на суспільні відносини у сфері праці. В цьому плані дієвим інструментом попередження довготривалого безробіття вважаємо прийняття закону про обов'язкову реєстрацію роботодавцями вакантних посад у Державній службі зайнятості та формування на їх основі єдиної загальнодержавної онлайн-бази вакантних робочих місць, що дозволить безкоштовно та у зручний час проводити моніторинг вакантних посад та підбір найбільш підходящої роботи. Важливо, щоб державна політика у сфері сприяння зайнятості та попередження безробіття була узгоджена з вітчизняними освітніми процесами, політикою у промисловій сфері та сфері послуг.

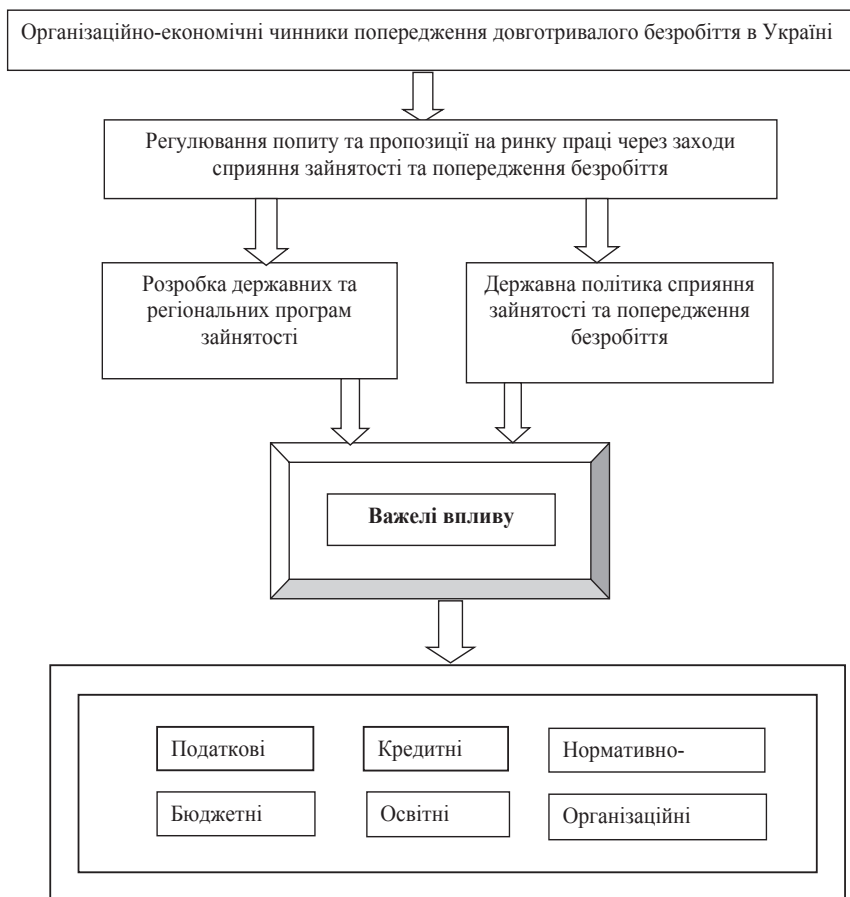

Рис. 2. Організаційно-економічні важелі впливу на механізм попередження довготривалого безробіття*

* власна розробка автора

Доцільним буде також запропонувати створення Державної та регіональних програм збереження діючих та створення нових робочих місць (див. рис. 2), метою яких має стати окреслення пріоритетних напрямів розвитку робочих місць у галузевому та територіальному масштабах, беручи до уваги досягнення науково-технічного прогресу.

Загальною метою політики зайнятості нашої держави повинна стати побудова соціальних, економічних та інституційних передумов для модернізації існуючих та створення нових робочих місць на принципах екологічності та раціонального використання природних ресурсів.

Інтеграція України в світовий економічний простір обумовлює необхідність вдосконалення інституціонального середовища країни, особливо системи інститутів у сфері регулювання ринку праці та забезпечення продуктивної зайнятості. Після розпаду СРСР наша новоспечена незалежна держава опинилася сам на сам з цілою низкою проблем економічного, політичного та соціального характеру. Тому створення інституційної системи відбувалося в хаотичному порядку, без чіткого взаємозв'язку її суб'єктів. Так, академік НАН України В.М. Геєць вважає, що в Україні не тільки не відбулося прогресивних інституційних змін, а навпаки, маємо інституційні суперечності розвитку економіки в довгостроковій перспективі та виклики, пов'язані з формуванням інформаційного суспільства й економіки знань [1, ст. 15].

Незважаючи на те, що в Україні функціонують такі основні інститути ринку праці, як законодавчо встановлений мінімальний розмір заробітної плати, система страхування на випадок безробіття або тимчасової втрати працездатності, державна та регіональні програми зайнятості населення, діють суб'єкти соціального партнерства тощо, не можна стверджувати про досконалість інституційного середовища, так як в країні постійно високі показники безробіття та значне розшарування населення за доходами. З цією метою важливе значення слід надати формуванню методологічних передумов інституційного середовища ринку праці, особливо механізму попередження загального та довготривалого безробіття.

Дієве інституційне середовище формується перш за все на нормативно-правових положеннях органів влади та інших державних структур, що діють на їх основі. Під інститутами слід розуміти створені формальні (на державному рівні – кодекси, закони, постанови тощо) та неформальні (на індивідуальному рівні – мораль, етикет тощо) правила соціальної взаємодії суб'єктів у суспільстві.

Сьогодні держава як головний владний інститут зобов'язана знаходити нестандартні способи вирішення проблем у сфері зайнятості, виступати ініціатором необхідних суспільних змін та реформ, за-

пропонувати компенсаційні важелі впливу, щоб повернути до життя вітчизняний ринок праці, а суспільство звільнити від масового безробіття.

Інституційне оновлення ринку праці в Україні повинно супроводжуватися реформуванням існуючих інститутів та створенням нових, у рамках відповідно до міжнародних стандартів.

Щоб стати повноцінним членом Європейського Союзу, Україні необхідно привести своє законодавство, особливо у сфері праці, у відповідність з міжнародними положеннями. У жовтні 1961 року у Турині представники країн – членів ЄС прийняли декларацію у вигляді Європейської соціальної хартії, яка встановлює основні принципи, на яких повинно базуватися вітчизняне трудове законодавство, а саме: вільний вибір професії; безпечні та здорові умови праці; справедлива винагорода за працю, що забезпечить достатній життєвий рівень працівників та їх сімей; свобода об'єднання у національні та міжнародні організації для захисту своїх економічних і соціальних інтересів; право на укладання колективних договорів; право на належні умови для професійної підготовки; право на соціальну та медичну допомогу; право на захист у випадку звільнення; право на гідне ставлення на роботі; право на захист від бідності та соціального відчуження тощо [2, ст. 1].

З метою виокремлення основних проблем соціальної політики та шляхів її розвитку у 1994 році було сформовано базовий робочий документ ЄС – Зелена книга, яка започаткувала консультаційний процес на європейському рівні, посприяла зростанню зайнятості, боротьбі з бідністю і безробіттям, економічній та політичній єдності, соціальній стабільності, визначила пріоритети країн-учасниць та підтримала міжнаціональний

діалог. Важливим нормативно-правовим документом, що регулює питання в сфері праці в ЄС, є Резолюція «Біла Книга. Зростання, конкурентоспроможність, зайнятість: виклики та стратегії XXI століття», основною метою якої є узагальнення головних напрямів соціальної політики, що базуються на економічному зростанні, високим рівням конкурентоспроможності та зайнятості. Основним документом, який визначає діяльність ЄС у сфері трудових відносин, є прийнята 1997 року Європейська Стратегія зайнятості, яка регулює основні напрями розвитку ринку праці, координує структурні зрушення та формує принципи у сфері зайнятості ЄС.

Висновки і пропозиції. Розвиток світової економіки та економічної інтеграції викликав необхідність узгодити та узагальнити соціально-трудова відносини національного ринку праці у відповідність до міжнародних стандартів. В нашій країні цілком відсутня гармонія у масиві нормативно-правових актів у сфері регулювання зайнятості, соціального партнерства, соціальної політики, податкового регулювання та економічного розвитку держави в цілому. Вітчизняне законодавство у сфері регулювання ринку праці та зайнятості абсолютно безініціативне та бездієве, воно потребує взаємоузгодженої соціально-економічної, демографічної, інвестиційної, кредитної, податкової, промислової та екологічної політики, які базуватимуться на ефективній цілісній стратегії оновлення вітчизняного ринку праці. Законодавство України у сфері праці має не просто базуватися на ратифікованих міжнародних нормативно-правових актах, а бути дієвим інструментом механізму попередження безробіття, забезпечення інтересів та дотримання трудових прав громадян.

Список літератури:

1. Геєць В. М. Посткризові перспективи та проблеми розвитку економік України й Росії (макроекономічний спектр) / В. М. Геєць // Фінанси України. – 2011. – № 2. – С. 11-23.
2. Європейська соціальна хартія. Міжнародний документ ETS № 35 (Рада Європи, Турин, 18 жовтня 1961 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_300.

Шекета Е. Ю.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕХАНИЗМА ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ДОЛГОВРЕМЕННОЙ БЕЗРАБОТИЦЫ

Резюме

В статье исследованы основные подходы механизма предупреждения длительной безработицы. Предложены пути и средства его усовершенствования с помощью организационно-экономических и институциональных рычагов влияния. Проанализированы основные международные нормативно-правовые документы в сфере труда с целью приведения отечественного законодательства в соответствующие рамки.

Ключевые слова: безработица, долговременная безработица, механизм предупреждения безработицы; занятость населения.

Sheketa E. Y.

Carpathian National University named after Vasyl Stefanyk

CONCEPTUAL FOUNDATIONS IMPROVEMENT OF MECHANISM OF PREVENTION OF LONG-TERM UNEMPLOYMENT

Summary

In the article the main approaches of mechanism of prevention of long-term unemployment are investigated. The ways and the means of its improvement by using of organizational, economic and institutional levers of influence are proposed. The main international normative documents of labor laws in order to bring national legislation in appropriate limits are analyzed.

Key words: unemployment, long-term unemployment, mechanism for the prevention of unemployment; employment.